International Journal of Innovative Language, Literature & Art Studies 13(1):25-36, Jan.-Mar., 2025

© SEAHI PUBLICATIONS, 2025 www.seahipublications.org ISSN: 2467-8511

doi:10.5281/zenodo.14805150

Jerin Sunaye Da Tarihin Wasu Maroqan Baka Na Hausa Na Jihar Katsina

Ibrahim Bala Maidabino

Department Of Primary Education
Isa Kaita College Of Education, Dutsin-Ma, Katsina State, Nigeria
(08161306979 08025993647 namaidabino@yahoo.co.uk)

Tsakure
Maroqa na xaya daga cikin rukunin masu sana'ar adabi a qasar Hausa, waxanda da ba su samu kulawar masu nazari sosai kamar takwarorinsu mawaqa da marubuta ba. Haka kuma ga alama, karsashin sana'ar na dusashewa. Wannan bincike da aka aiwatarwa ta hanyar hira da masu ruwa da tsaki a harkar adabin baka a jihar Katsina tare da naxa da kuma nazarin ayyukansu ya shafi masu yin roqon baka a matsayin sana'a. Wato mutanen da ke yin sana'ar roqo a wuraren bukukuwa ko duk inda suka samu taron jama'a da kuma masu yi tare da mawaqa ko makaxa. Wannan bincike bai tavo komai game da masu maula da mabarata da almajirai waxanda ba maroqa ba. Dalili kuwa a nan shi ne, jama'a ba su xauke su a matsayin qwararrun masu ayyukan adabi ba. Kuma ba a xauki yin su a matsayin karvavviyar sana'a ba a qasar Hausa. Muhimmancin wannan muqala ya haxa da qarin haske a kan makomar wannan daxaxxiyar sana'a a qasar Hausa.
Muhimman Kalmomi: Roqo, Hausa, Katsina, Adabi, Bambaxanci.

Gabatarwa

Sana'ar roqo na xaya daga cikin manya, kuma daxaxxun sana'o'i a qasar Hausa. Wani abin mamaki shi ne, wannan sana'a ta roqo ba ta samu gamsassar kulawa ga masu nazari ba. Kula da yawan maroqa a cikin qasar Hausa da kuma muhimmiyar rawar da suke takawa wajen nishaxantarwa da kuma qara wa gwarazansu qwarin gwiwa wajen aikata wani abin kirki a cikin al'umma, ya sa ganin dacewar masana da manazarta da xalibai masu bincike su mayar da hankali wajen taskace yadda wannan sana'a take a qasar Hausa. An yi ayyuka na a-zo-a-gani dangane da waqoqin Hausawa da sauran wasu vangarori na adabi Hausawa, amma an bar wani wagegen givi dangane da abokan tafiyarsu, wato maroqa.

Wannan aiki ya kevanta ga maroqan jihar Katsina kaxai ne. Domin samun qalailaice bayanan su maroqan, dangane da dalilansu na xaukar sana'ar roqo (gado suka yi ko haye). Haka kuma a cikin binciken an tattaro wasu matanonin roqon da wasu maroqa suka yi wa iyayen gidajensu. Haka kuma akwai tsokaci dangane da muhimmancin sana'ar roqo a qasar Hausa. Wannan muqala ta kuma waiwaiyi tarihin wasu xaixaikun maroqa na wurare daban-daban na cikin wannan jiha.

Matsalar da Kuma Hujjar da ta Haifar da Bincike

Da yawa daga cikin mawaqa da maroqan baka har ma da marubuta na rasuwa, kuma tarihinsu na shuxewa. Haka kuma ana samun sauyi wajen aiwatar da waqoqin baka na Hausa da qarin farraqarsu da maroqan baka ya haddasar da matsalar da ta haifar da wannan bincike. Ganin ba wani aiki kamar littafi ko maqala wadda aka buga da ya qunshi tarihi ko sunayen maroqan qasar Hausa (kamar yadda yake ga mawaqan baka na Hausa) ya sa tunanin cewa ya wajaba a yi wani aiki da za ya taskace wani abu dangane da sana'ar roqo.

Manufofin Bincike

Wannan bincike ya qudurci zaqulo tare da tattaro sunaye da tarihin wasu masu sana'ar roqon baka na cikin Jihar Katsina da taskace wasu ayyukan (matanoninn) wasu maroqan baka na jihar Katsina da Gano makomar sana'ar roqo a jihar Katsina da kuma matsalolin da sana'ar roqo ke fuskanta tare kuma da gano maganinsu.

Amfanin Bincike

Binciken zai amfanar wajen yin nazarin Adabin Hausa a manyan makarantun gaba da sakandare na Arewacin Nijeriya a sassan nazarin Hausa. Amfanin binciken zai kai ga malamai masu koyarwa (a matsayin littafin tuntuva) da kuma ga xalibai masu neman ilimi. A vangaren gwamnati kuma, binciken zai amfanar wajen ba ta haske a lokacin yanke wani hukunci game da masu ayyukan adabi ko kan samar da ayyukan yi ga jama'a.

Kodayake, aikin ya kevanta ga masu ayyukan adabin a cikin jihar Katsina, aikin za ya bayar da haske mai muhimmanci wajen gane qiyasin yawan maroqa a qasar Hausa.

Roqo (ma'ana da tarihi)

Roqo a Magana ta yau da kullum na nuni da neman wani ya bai wa wani ko ya aikata wani abu ga wani. A cikin wannan aiki ma`anar ba ta sauya ba sai dai hankali ya karkata g asana`ar roqon baka wadda akan yi amfani da basirar Magana wajen gwarzanta wani ko ta bayyana asalinsa da ayyukansa ko na magabatansa masu qara masa qima domin y aba su abin hannunsa. Masu irin wannan sun xauki yin roqo a matsayin sana`a. bayan haka, kuma kodayake sun san abin da aka bas u ko yi masu a matsayin sakamakon roqon da suka yi, suna kuma kallon abin a matsayin ladar aikin da suka yi na roqo.

Muhimmancin Roqo

Roqo ga masu yin shi na a matsayin sana'a. Hakan na nuna cewa roqo na zaman hanyar neman abin rufin asiri ga wasu jama'a a qasar Hausa. Bayan wannan muhimmanci na roqo, akwai wasu fa'idoji da yawa da sana'ar roqo take da su a qasar Hausa.

1. **Hanyar samun kuxin shiga ga maroqa.**
   Kamar yadda bayani ya gabata a sama, roqo na a matsayin sana'a ga masu yin shi. Hakan ya tabbatar mana da matsayin roqo na zama hanyar samun kuxin shiga ga maroqa. Maroqa na samun kuxi da sutura da ababuwan hawa da kayan abinci daga waxanda suka wasa ko yi wa kirari. Wato waxanda aka roqa.
2. **Inganta wasu ayyukan adabi da al'ada**
   Sana'ar roqo na qara inganta ko qara armashi a yayin da ake aiwatar da wasu ayyukan adabi, musamman waqar baka. Tsoho (2010) ya kawo muhimmancin maroqa da yawa a wajen aiwatar da waqoqin baka na Hausa.
3. **Hanyar sadarwa ga Hausawa**
   Maroqa kan kasance masu sanar da wasu muhimman abubuwa ga jama'a. Alal misali, maroqa ne ke yin shela a cikin gari domin isar da saqon hukuma ga jama'ar gari a qasar Hausa. Haka kuma a wajen bukukuwan xaurin aure da raxin suna, maroqa ne ke isar da saqon limamai wajen mahalarta. A wurare da yawa, musamman a karkara, maroqa ke sanar da lokuttan aiwatar da wani taro ta hanyar fara halartar wajen da kuma yin gangamin a fito lokaci ya yi (hira da Tunkiya a ranar 2024).
4. **Samar da nishaxi ga Hausawa**
   Haka kuma maroqa na qara armashin taro ta sanya raha da nishaxi wajen duk wani taron da al'umma suka haxu. Maroqa gwanaye ne wajen yin abubuwan ban dariya. Gaskiya wasu mutane na ganin duk taron da ba maroqa a ciki, tamkar miyar da ba gishiri ce (hira da sanqiran maraxin Katsina Hakimin Kurfi a 2024)
5. **Adana tarihi**
   Maroqa mutane ne ne da kan bi diddqin tarihin qwarzonsu domin faxar salsalarsa da nasabarsa ga jama'a yadda za ya qara kwarjini da xaukaka. Wasu mutane bas a sanin cikakkakiyar nasabar abokan zamansu sai ta hanyar maroqa a yayin da suke aiwatar da sana'arsu ga a wajen buki. Haka kuma maroqa na faxar tarihin faruwar wani abu muhimmi da ya afku (misali tafiye-tafiye

ko gagarumin bukin karramawa da sauransu) ga wanda suke wa kirari ko wani makusancinsa (hira da Haro Mati na Qauyen Andu a qauyen Laya ranar 3/3/2024).

6. **Tunzurawa**
   Tunzurawa ita ce harzuqa ko sanya wani ya aikata wani abu wanda bai nufaci aikayawa ba (Said, 2007). Halin maroqa ne tunzura gwarazonsu a cikin kirari. Sukan kambama shi yadda za ya gane matuqar girma da darajarsa a cikin al'umma. Hakan na sa ya ji cewa shi babba ne kuma mai daraja da xaukaka. Don haka sai ya cire duk wani tsoro da fargaba ya kuma aikata ko ya yi alwashin aikata duk wani abun da aka nemi ya aikata don ya tabbatar da matsayin da aka xora shi a kai.
7. **Tarbiyantarwa**
   Maroqa kan ambaci wani kyakkyawan hali na magabacin wanda suke yi wa roqo tare da danganta wanda ake wa roqon da waxannan halaye. Hakan kan sanya wanda ake roqon ya kyautata halayensa ta kwatanta tafiyar da rayuwarsa kamar yadda magabacinsa ya yi. Ta haka ne sana`ar roqo ke qara tarbiyantar da Hausawa.

Wurida Lokacin da ake Aiwatar da Roqo

Komai da muhallin aiwatar da shi. Shi ma roqo yana da lokaci da bagiran da suka yi fice wajen yin sa. Hausawa na aiwatar da sana'ar roqon baka a duk in da wani abu ya tara jama'a, in dai ba taron jana'iza ba ne (Hira da Haro Musa ranar 3/3/2024). Misalan irin tarurrukan da maroqa ke baje-kolinsu, sun haxa da wuri da lokacin aiwatar da taron suna da na xaurin aure da na hawan salla da na siyasa da naxin sarauta da sauransu.

Maroqa na aiwatar da sana'arsu a lokacin da ake aiwatar da waqar baka ko kixe-kixe. Wani fitaccen lokacin aiwatar da roqo kuma shi ne lokacin yi wa yara kaciya (Hira da Tunkiya Ingawa) da lokutan aiwatar da wasannin gargajiya na maza. Ana samun maroqa sosai suna aiwatar da sana'arsu ta roqo a fada gaban mai sarauta ko lokacin da yake zage ko rangadi. Makamancin haka kan faru a qofar gidan masu hannu da shuni ko masu riqe da wasu madafun iko a qasar Hausa.

Sana'o'in Gargajiya Masu Alaqa da Roqo

A wannan za a fito da jerin sunayen wasu sana'o'in gargajiya da suke da alaqa ta qut-da-qut da sana'ar roqo. Irin waxannan sana'o'i na qara armashi a wasu lokuta, in ana aiwatar da su tare da maroqa. Sana'o'in sun haxa da wanzanci, waqar baka da kixe-kixe da kuma wasannin maza na jarunta, kamar wasan dambe da kokowa (Hira da Tunkiya Ingawa).

Kixi da Waqa

Sana'ar kixi da waqa sana'o'i ne da maroqa suke da alaqa makusanciya da su. Duk yawanci in da ake aiwatar da waxannan sana'o'i za ka samu maroqa a wurin. Bayan haka, maroqa na taka muhimmiyar rawa sosai a cikin waxannan sana'o'i (Tsoho: 2010 da Idi Mai Kalangu). Wata muhimmiyar dangantaka da ke tsakanin maroqa da kuma makaxa da mawaqa ita ce ta asali. A yanzu akwai maroqa da yawa da, asali makaxa ne, wato sana'ar kixi suke a da, yanzu kuma sun koma roqo (hira da Abu Ingawa da Musa Na Akata Sanqiran `Yanxakan Katsina, Hakimin Dutsinma). Misalan irin waxannan makaxa da ke jihar Katsina da suka bar kixi suka koma sana'ar roqo sun haxa da Idi Mai Kalangu Kurfi da Alhaji Xan Kirki da Ummaru Dunvulai da Akilu Barde Na Namata da (hira da Idi Mai Kalangu Kurfi) da Sule Wanzan Gidan Bango Kusada da Lawal Sanqiran Hakimin Dutsinma (hira da Abu Ingawa) da kuma Sale Mai Rawa Qoroso (hira da shi a masallaci dtm).

Wanzanci

Wanzamai abokan tafiyar maroqa ne. kamar xan wa da xan qane suke a wajen sana'a (hira da Tunkiya Ingawa da Abubakar Wali Ingawa Ingawa). Da yake wanzamai bas a yanke kuxin ko ladar aikinsu, suna haquri da duk abin da wanda suka yi wa aiki y aba su, sun haqqaqe cewa, sun fi samun kuxi/lada mai tsoka a yayin da suka aiwatar da wasu daga cikin ayyukansu tare da maroqa. Misalign irin waxannan ayyuka na maroqa sun haxa da katciya/shayi da kuma yi wa jariri aski (hira da Tunkiya Ingawa). Irin wannan alaqa in ji Tunkiya Ingawa ce ke haddasa sa wasu wanzamai kama sana'ar roqo. Abin nufi a nan shi ne, wasu wanzaman kan kama sana'ar roqo saboda muhimmancin roqon a cikin sana'arsu ta wanzanci. Misali a yayin da wanzami ya je wajen yi wa yara kaciya ba tare da maroqi ba, in yana tare da

wani yaro kokuma shi kanshi, na iya miqewa ya shelanta a kawao kari. Da haka da haka, sai bakinsa ya buxe ya kama sana’ar roqo gadangadan (Tunkiya). Misalan maroqan da a da wanzamai ne a jihar Katsina sun haxa da Tunkiya Ingawa da Sule Wanzan Kusada (Hira da Sule Wanzan Gidan Bango Kusada da Tunkiya Ingawa)

Wasannin maza manya

Kasancewar roqo na da muhimmanci wajen tunzurawa da kuma gwarzantawa, ya sa yake da muhimmancin qwarai ga masu sana`ar nuna qwazo na mazantaka. Irin waxannan sana`o`i bas u cika qayatarwa ba in babu maroqa. Misalan wassannin/sana`o`in gargajiya na maza masu buqatar maroqa sun haca da dambe da kokowa.

Sarauta

Hakimai da sarakuna na jihar Katsina na mu’amala sosai da maroqa. Hakan ne ya sa kowane hakimi ko sarki na da wani maroqinsa/maroqansa. Masu riqe da madafun iko na gargajiya sun kasance manyan iyayen gidan maroqa. Maroqa da dama sun ambaci hakimai da sarakuna a matsayin manyan iyayen gidajensu. Misali ‘Yan Dakan Katsina, Hakimin Dutsin-ma na da maroqinsa Musa Na Akata Sanqira, Maraxin Katsina, Hakimin Kurfi na da Abdulkarim Rabo a matsayin maroqinsa, Hakimin Ingawa na da Ma`abba Abdullahi Xan Ma`abba Sarkin Bambaxawa da Sarkin Roqo Alhaji Wali a matsayin maroqansa. Abin kuma bai tsaya nan ba domin dukan sauran hakiman na da nasu maroqan.

Sana’ar Roqo A Yau: Havaka Ko Raunana

Gaskiya sana`ar roqo a wannan zamani tana samun naqasu ta fuskoki da dama. Babbar fuskar da ta bayyanar da raunanar roqo a qasar Hausa ita ce ta yawan maroqa. Qimar roqo a sukar mutane ma ta qara tavarvarewa. Hakan na sa wasu `ya`yan maroqan bas a gadon iyayensu. Wannan lamari kuwa na rage yawan maroqa in an kwatanta da yawan waxanda ke shiga sana1ar ba tare da gadonta ba. Misali daga cikin Wali Sarkin Maeoqan Ingawa akwai wani da ya yi kuka da hawaye don an naxa maihaifin nasu Sarkin Roqo (hira da Abu Wali Ingawa)

Tarihin Wasu Maroqa na Jihar Katsina

A) SANQIRA MUSA LAWAL NA AKATA TAKA TSABA

MUSA LAWAL Na Akata Taka Tsaba shi ne Sanqiran `Yanxakan Katsina, Hakimin Dutsinma. Shi haifaffen garin Taka Tsaba ne kuma ya gaji sana`ar roqo da kuma miqaminsa na sanqira daga mahaifinsa mai suna Lawal Sanqira. An haife shi a wajen shekarar 1955. A yanzu ya kai shekara sittin da biyar ke nan. Kamar yadda wasu maroqa suke, kakan Musa Na Akata makixi amma kuma sai babansa ya koma ma roqo shi kuma ya gada daga baban nasa. Malam Musa ya koyi sana`ar roqo ga babansa. Ya riqa bin sa zuwa Katsina tare da uban gidansu `Yandakan Katsina, tun lokacin da ana tafiya a qasa har Katsinan.

Ya samu sarautar roqo, wato Sanqira bayan rasuwar mahaifinsa, Sanqira Lawal. Kuma, kamar ma fi yawan abokansa, bai samu dammar yin karatun book ba, amma dai ya yi karatun allo na addinin musulunci kaxan. NA Akata ba ya da wata sana`a sai ta roqo. A kan ta ya dogara wajen biyan buqatunsa. A maganar da ake yanzu yana da mata da `ya`ya da jikoki, sai dai kash bay a da magaji a sana`ar roqo. Har ya zuwa yanzu bai fidda ran samun magaji ba daga cikin `ya`yansa tun da suna da yawa ba. Ya ce karatun zamani ne ya sa yaran bas u xauka ba har yanzu.

Shi Musa bay a bin makaxa wajen aiwatar da sana`arsa. Amma fa in ta haxa su suna yi ayyukansu a tare kowa na cin gashin kansa. Ba a matsayin yaro da maigida ba. Yana yin roqonsa ga masu kuxi da masu riqe da madafun iko. Kuma yana aiwatar da aikinsa a wajen buki ko suna ko kuma kowane irin taro aka haxa. Babban uban gidansa dais hi ne `Yanxaka. Daga shi kuwa sai sarkunan noma kamar Lezumawa.

A sana`ar roqo yake aiwatar da komai na rayuwarsa. Yana samun kyautar kuxi da abinci da kuma suture. Duk shekar sai `Yanxaka ya yi masa xinki na asun da saun. Sarakunan noma na bas hi kuxi da abincin da za ya ci. Sanqira ta ce ba a tava bas hi kyautar abin haw aba. Amma an tava ba babansa doki. Kuma har yanzu dokin yana nan.

KIRARIN `Yanxaka Sada

`Yanxaka Sada
Sada Magajin Sada
Xan Mamman magajin Mamman

Mamman Gixaxo magajin Gixaxo
`yanxakan Katsina Hakimin Dutsinma
In ka taho kallo ya zo
In ka wuce kallo ya qare
Xan Sada jikan Mani
Allah ya jiqan `Yanxaka Zubairu
Allah ya jiqan Mani
Allah ya jiqan Abdu
Allah ya jiqan Bala uban Bala xan Sada
Allah jqan Magaji Muhammed
Allah jiqan Hajiya Iya,
Allah Jiqan Hajiya Hali

Ga kuma kirarin Lezumawa

Gansoqa na qoqi kibau
Waxanda ba ku daxin gaba
Tuwaru uwar magani
Zummuwa da daxi da faxa
Gamsheqa ko kin san mutum ki nai mai faifai
Aska ba ki amana ko kin ci mutum kina

B ABUBAKAR WALI SARKIN ROQON DAMBO HAKIMIN INGAWA

Shi Abubakar Wali xa ne ga Muhammadu Inuwa Wali, Sarjin Roqon Danbo Hakimin Ingawa. Hakan ya nuna gado ya yi kamar yadda mahaifinsa ma gadon sana`ar roqo ya yi daga mahaifinsa. Su dama `yan asalin kuma mazauna garin Ingawa ne. Abubakar Wali ba shi da wata sana`a a duniya da ta kai ta roqo. Kamar yadda ya bayyana mani, komai aka gani a gidansa, ya same shi ne ta sana`ar roqo. Da roqo ya yi aure da kuma roqon yake riqe da gidansa.

Dangane da ilimin zamani na book, Abubakar bai yi zurfi ba, domin karatunsa bai wuce na sakandare ba. Ilimin addini ma abin cikin cokali ne.

Mahaifin abubakar, wato Alhaji Wali ya mutu ya bar `ya`ya maza har tara kuma shi Abubakar xin shi ne qaramin cikin su. Kaf a cikinsu kuwa ba mai yin roqo sai shi abubakar xin. Shi kuma ya xauki ya yi wannan sana`a domin ya share ma mahaifinsa hawaye a dangane da ci gaba da samun wanzuwar sana`ar a cikin zuriyarsu (Hira da Abubakar Wali Ingawa). Haka kuma shi Abubakar xin ya gamsu da wannan sana`a ta roqo, don haka ne ma ya sha alwashin, dole in Allah ya yarda sai ya samu magaji a cikin zuriyarsa dangane da sana`ar roqon. Abubakar ya koyi sana`ar roqo daga mahaifinsa. Abubakar kan yi wa mahaifinsa kirari. Mahaifin nasa na kuma jin daxin wannan kirari da xansa ke masa. A yanzu ba ya da ubangida a sna`ar rook kamar Sarkin Banbaxawan Dambo. Babban ubangidansa da yake wa roqo kuwa shi ne Hakimin Ingawa.

Abubakar ya xauki huxubar babansa dangane da haquri da kula tare da adalci ga maroqa. Hakan ya say a ce ba ya da maqiyi a cikin sana`ar ta roqo. Yana samun goyon bayan `yan uwansa maroqa na yankin Ingawa kaf.

Shekarun Abubakar Wali a yanzu sun kai arba`in da uku (43) a duniya. Ton yana da shekara talati (30) a duniya ya fara sana'ar roqo kenan, a yanzu kuma ya yi shekaru har goma sha uku (13) a cikin wannan sana`a. A yanzu haka Abubakar Wali yana koya wa xiyarsa sana'ar (yana tura ta sanarwar allurar foloyo). Saboda sha`Wr sana`ar roqon da yake matarsa ma xiyar maroqa ce. Hakan ya sa ba ya shakkun samun magaji a cikin zuriyarsa.

Ga wani daga cikin kirarin da yakan yi wa Dambo Hakimin Ingawa:

Allah ya jiqan Dambo Abubakar
Allah ya jiqan Balaraben sarki
Dambo Sulaimanu, Allah shi gafarta mashi

Tukur magajin Tukur.
Allah jiqan Dambo Ibrahim
Allah jiqan Dambo Iro
Allah jiqan Dambo Abubakar

C) IDI MAI KALANGU KURFI

Idi mai kalangu mazaunin garin Kurfi a Qofar Arewa ne. Sunan mahaifinsa Barau Makaxi. Duk da kasancewar malam Iyak an tava wasu `yan sana`o`i kamar su kiwon qananan dabbobi da sayar da kara ga masu buqatar toyawa ko wani abu da igiya da ganyen dabbobi, ba ya da wata sana’ar da ta fi ta roqo a rayuwarsa. Amma fa abin da ya gada kaka da kakanni a gidansu shi ne sana`ar kixi. Da shi da Sani da Halliru qannensa duk sun iya yin kixi, amma fa a yanzu in ban da Halliru kaxai, duk sun bar yin kixi sun koma sana`ar roqo. Shekarun Idi Mai Kalangu Kurfi a yanzu sun kai shekara saba`in da shida (76).

Cikin `ya`yan Idi Mai Kalangu ba wanda ya gaje shi wajen sana`ar roqo ko kixa. An tava neman a naxa shi sarkin maroqa amma ya qi. Ya yi hakan ne ba domin qyamar sana`ar ta roqo ba, illa kaxai saboda shi kixa ya gada a gidansu. Saboda haka, yana ganin koma baya ne ya kama sarautar roqo.

Yana roqo a wurin taro ko wane iri. Bai koya wa yaransa sanar roqo ko kixa ba saboda yana ganin zamani na addini da ilimi yana sukar hakan. Wannan na nuna cewa a halin yanzu Idi Mai Kalangu ba shi da magajinsa daga cikin `ya`yansa.

Manyan kyautukan da ya samu, sun haxa kyautar da Xan Arewa da Xayyabu Dagatta ta dubu ishiri-ishirin a 2018 da 2019.

Misalin roqonsa

Alhaji Ibrahim Maidabino
Allah taimake ka da taimakonsa
Allah ya qara farin jini da xaukaka
Allah ya kare gabanka da bayanka
Ina fatar Allah ya taimake ka Malam Ibrahim

Sunayen Wasu Maroqa a Jihar Katsina

NA	SUNA	GARI	GADO?
1	Murtala Magaji	Babban Mutum	E
2	Sale `Yarmagyafa	Babban Mutum	E
3	Sani Ramamme	Babban Mutum	E
4	Dauda Isa	Babban Mutum	E
5	Bala Mashi	Dageji	E
6	Audu Tsoho Tama	Tama	E
7	Baban Bello	Tama	A’a
8	Ummaru Gaya	Gaya	A’a
9	Malam Mati	Zangon Tama	A’a
10	Idi Na Girexo	Zangon Tama	E
11	Da’u Dageji	Dageji	A’a
12	Xan Kwabo Dageji	Dageji	A’a
13	Amadi Xan Kora Javo	Javo	A’a
14	Sari Dosa	Rigar Suri	A’a
15	Namaredu Giwa	Katakulu	A’a
16	Kwalabe Jabo	Kusada	A’a

17	Shehu `Yar Qafa	Dageji	A’a
18	Mu’azu Muda	Gaiwa	A’a
19	Sare	Kusada	E
20	Audu Mai Buta	Gaiwa	A’a
21	Barin Gari	Hayin Gaiwa	A’a
22	Xan Tiri Kwamri	Kamri	E
23	Tanimu Jikan Makaxa	Bindawa	E
24	Ule Dallaji	Dallaji	E
25	Sarkin Mamarawa	Dallaji	E
26	Amuta Dallaji	Dallaji	E
27	Na’ayyi Dageji	Dageji	E
28	Mummuni Dageji	Dageji	E
29	Xan Mage	Dageji	E
30	Lalu dageji	Dageji	E
31	Na Lado Dageji	Dageji	E
32	Hashimu Rigar Vuri	Rigar Vuri	E
33	Iliya Kan Dave	Bindawa	E
34	Ramu Mai Kixan Qwarya	Bindawa	A’a
35	Maikuxi Magaji Hassan (F)	Bindawa	A’a
36	Uwar Biyu Mai Kumbo	Bindawa	A’a
37	Yalo Tama (F)	Bindawa	A’a
38	Alhaji Abdurrashid	Rinjin Baushi (S/Maroqa	E
39	Musa Kakaki	Xandume	E
40	Audu Gemu	Xandume	E
41	Mu’azu Mai Kalangu	Xandume	E
42	Musa Sakataren Maroqa	Bindawa	E
43	Aminu Mu’azu Mai Kalangu	Bindawa	E
44	Sokana Jiruwa	Bindawa	E
45	Xanlami Roki	Mahuta	E
46	Magaji mai kalangu	Mahuta	E
47	San Qira Iro	Mahuta	E
48	Aliyu Nakwayya	Kanga	E
49	Namakaxa	Xanmusa	E
50	Sakatare Maroqi	Riga Tashar Icce	E
51	Ibrahim Nagoxi	Xanmusa	E
52	Bello Nawake	Maidabino	E
53	Alhaji Sani Cinbisko	Xanmusa	E
54	Boqon Baqi	Xantudu	E
55	Xan Alhaji Bagobiri	Kanga	A’a
5556	Ibrahim Sanqira	Xanmusa	E
57	Uman Qodago	`Yantumaki	E
58	Ibrahim Garba	Xanmusa	E
59	Kasahi Tashar Qaura	Tashar Qaura	E
60	Rabe Wakili	Xanmusa	E
61	Hamisu mai Bindiga	Xanmusa	E
62	Bala Xankazagi	Xanmusa	E
63	Ummaru Sanqira	Xanmusa	E

64	Rabe Uwar Kare	Xanmusa	E
65	Haruna Nasarawa	Nasarawa	E
66	Namadawa Xantakuri	Xantakuri	E
67	Abdullahi Xan’ali	Xan’ali	E
68	Mamuda Sulemana	Xanmusa	E
69	Bala Old Gurza Gg	Gurza	E
70	Rugar Nabage	Xanmusa	E
71	Bello Falale	Falale	E
72	Ashiru Na Gindin Kanya	Gindin Kanya	E
73	Alhaji Xan Kirki	Xarawa	E
74	Iliya JIkan Bukku	Karofi	E
75	Malam Haruna Faru	Qadangaru	E
76	Malam Iliya Qarago	Dutsinma	E
77	Ummaru Dumvulai	Qadangaru	E
78	Alhaji Usman Shagali	Qadangaru	E
89	Abdullahi Saga	Qadangaru	E
80	Malama Rahinat Lahi	Dutsinma	E
81	Iliya Birde Hayin Qorama	Karofi	E
82	Yakubu Tanki	U/Tsamiya Kwantamawa	Gado
83	Nababa S/Roqon Yanxaka	Kureci	Gado
84	Lado Jikan Kwaxo	Kwantamawa	Gado
85	Ale Dabawa	Dabawa	Gado
86	Musa Na Akata Sanqira	Taka Tsaba	Gado
87	Ibrahim Nalungu	Taka Tsaba	Gado
88	Sa’idu Wali	Dutsinma	Gado
89	Kabir Malam	Dutsinma	Gado
90	Sama Musa	Dutsinma	Gado
91	Mu’azu Cido	Dutsinma	Gado
92	Malam Bala Cido	Dutsinma	Gado
93	Bala Sanqira Musa	Dutsinma	Gado
94	Dikko Kabir	Dutsinma	Gado
95	Zakawanu Sama’ila	Dutsinma	Gado
96	Alasan Bala	Dutsinma	Gado
97	Sale Mai Rawa Qoroso	Dutsinma	A’a
98	Alhaji Isa Jijji	Dutsinma	Gado
99	Shu’aibu Tambai	Dutsinma	Gado
100	Malam Ado	Dutsinma	Gado
101	Manin Gamba	Dutsinma	Gado
102	Ayuba Walaru	Walaru	Gado
103	Alhaji Shagali	Qadangaru	Gado
104	Aqilu Barde Na Namata	Dutsin-ma	Gado
105	Buji Ibrahim	Dutsinma	Gado
106	Lawal Sada	Dutsinma	Gado
107	Lawal Kwatahi	Dutsinma	A’a
108	Nababa Jikan Toka	Dutsinma	Gado
109	Abdulhamid Shawai	Dutsinma	Gado
110	Sani Arje	Dutsinma	Gado
111	Sule Kobarawa	Dutsinma	Gado
112	Sada Dagelawal	Dagelawal	Gado

113	Na'andi Sabar	Sabaru	Gado
114	Ibrahim Bagobiri	Ashata	Gado
115	Bala Na Alti Dogon Qarfe	Dutsinma	A'a
116	Auta Xanmalam	Dutsinma	A'a
117	Damen Qaya (Barinje)	Ruwan Xorawa	A'a
118	Mai Hilani Ruwan Xorawa	Ruwan Xorawa	Gado
119	Rabe Ruwan Xorowa (Makadi)	Ruwan Xorowa	A'a
120	Lawal Ruwan Xorowa	Ruwan Xorowa	Gado
121	Hassan Liba	Shantalawa	Gado
122	Gambo Qyadi	Shantalawa	Gado
123	Lawal Mati Shantalawa	Shantalawa	Gado
124	Audu Sha'ani	Shantalawa	Gado
125	Sale Wakaji	Wakaji	Gado
126	Gambo Makaxi 'Yanruma	'Yanruma	A'a
127	Wanga Turare	Turare	A'a
128	Garba Turare Bagobiri	Gidan Kamvai	Gado
129	Tukur Shagali	Dutsinma	Gado
130	Xahiru Xantuttu	Dutsinma	A'a
131	Ado Nadede Maikixi	Dutsinma	A'a
132	Ilu Diddige	Kwari Maizurfi	Gado
133	Ado Ciki	Vagagadi	Gado
134	Abu Vulle	Vagagadi	Gago
135	Sa'idu Bala	Vagagadi	A'a
136	Shehu Adamu Mai Kifi	u/mai Kanwa Faskari	A'a
137	Inuwa Xan Abu	Faskari	Gado
138	Muhammad Inuwa Xan Abu	Faskari	Gado
139	Usman Tambai	U/Barau Faskari	Gado
140	Hashimu Adamu	Faskari	Gado
141	Yusuf Mai Dala'ilun Roqo	Faskari	Gado
142	Lawal Magin Roqo	Faskari	Gado
143	Ado mai Biri	Faskari	Gado
144	Hassan Canji	Faskari	Gado
145	Sani Marafa Makaxi	Faskari	Gado
146	Bishir Wanke-wanke mai Gurmi	Faskari	Gado
147	Lawal Okoca Mafarauci	Faskari	Gado
148	Bello 'yar Murya	Ingawa	Gado
149	Sani Haske Yandoma	Yndoma	Gado
150	Alhaji Abu Dogo	Yandoma	Gado
151	Sale Tumburi	Yandoma	Gado
152	Abdullahi Ma'abba	Bambaxawa	Gado
153	Idi Yaro	Kaita	Gado
154	Sani Haske Yandoma	Yndoma	Gado
155	Alhaji Abu Dogo	Yandoma	Gado
156	Sale Tumburi	Yandoma	Gado
157	Zulai Wakaji kyaras	Kankiya	Gado
158	Safiya Bara`u	Sabuwar Mara	Gado
159	Ummaru Da`ayi	Kankiya	Gado

160	Ummaru Mare-mare	Kafin Soli	Gado
161	Yahaya San Qira	Kafin Soli	Gado
162	Idi Yaro Wazirin Roqon S/Sulluvawan Kt	Katsina	Gado
163	Ibrahim Mara Mara	Kambarawa Kt	Gado
164	Ushe Maroqi	Katsina Tudun Wada	Gado
165	Salmanu Maroqi	Katsina Qerau	Gado
166	Daxi Maroqi	Katsina Lalloki	A’a
167	Sule Maroqi	Katsina ‘Yan Shanu	Gado
168	Dauda Xan Shila	Katsina Gafai	A’a
169	Sani Lauje	Katsina’Yan Qaure	Gado
170	Sabe Zarto	Katsina Yammawa	Gado
171	Usman Kazagi	Katsina Rafukka	Gado
172	Dashe Maroqi	Katsina Katsire	A’a
173	Shamsu Bula	Katsina K/Marusa	Gado
174	Sambo Xan Kunama	Katsina Rafin Daxi	Gado
175	Shatu Maroqiya	Katsina Saulawa	Gado
176	Karima Reza	Katsina Galadanci	Gado
177	Zaliha Maroqiya	Katsina Gwangwan	A’A
178	HARO	Qauyen Laya	Gado
179	Babangida (Ummaru)	Qauyen Laya/Gundoji	Gado
180	Babangida (Abba Mai Gadaje)	Samro Tinya	A’a
181	Isa Rika	Tsauri	Gado
182	Isa Mariqi	Kusada	Gado
183	Mani Mairoqo	Kusada	Gado
184	Sa’adu Usman	Dudunni	A’a
185	Abubakar Garba	Isawa	Gado
186	Sule Wanzan	Gidan Bango	Gado
187	Idris Gwamna	Xangamau	Gado
188	Sale Mai Qusa Tuttuqe	Tuttuqe Xangamau	Gado
189	Yahaya Gana	S/ Garin Xangamau	Gado
190	Bello mai Qorai	Shemar Xangamau	Gado
191	Bado Keva	Keva Xangamau	A’a
192	Camama Unguwar Quli	U/Quli Xangamau	A’a
193	Bello Na Gwandu	Kuka Huxu	Gado
194	Audu Xan Shibo	Kwalliya	A’a
195	Idi Sarkin Aiki	Gidan Sarkin Aiki	A’a
196	Mati Na Gyandu Kuka Huxu	‘Yartsamiyar Jino	Gado
197	Ibrahim na Gyande	Tsamiyar Jino	Gado
198	Gambo Gurgu	Xan Marke	Gado
199	Sani mai yaji	Majifa	Gado
200	Bature Ango	Qanqara	Gado
201	Liti Na Qawari	Xanmurabu	Gado
202	Sani Caxuwa	Fawwa	Gado
203	Bala Eriya	Unguwar Na Goxi	Gado

204	Garba Kwaram	Majifa	Gado
205	Jamilu mato (Na Gagu)	Vaure	Gado
206	Binta Ragaya	Burdugau	Gado
207	Abdullahi Kilin Maroqi	Tuge	Gado
208	Musa Gishirin Biki	Tuge	Gado
209	Ado Maroqi	Tuge	Gado
210	Garba Girado	Tuge	Gado
211	Usman Hambali	Tuge	Gado
212	Garba Gayya Maroqi	Tuge	Gado
213	Hassan Xan Talau	Tsohuwar Kasuwa	Gado
214	Malam Talau	Tsohuwar Kasuwa	Gado
215	Sanusi Alheri	Malunfashi	Gado
216	Xanyar Hura	Fayamasa MLF	Gado
217	Abubakar Muhamman	Bayan Kasuwa	Gado
218	Abdulkarim Xan Tsoho	`Yar kwakware Mlf	Gado
219	Ya’u Guma	`Yar kwakware Mlf	Gado
220	Malam Usman Kwanar Wari	Hayin Majima Mlf	Gado
221	Isiyaku Maroqi Layin Shanu	Malumfashi	Gado
222	‘Yar Akuya	Tsohon Dam Mlf	Gado
223	Alh Ado Mani Sanqiran Durvi	Mani	Gado
224	Vula Vula Xab Kantoma	Bagiwa	Gado
225	Abdu Xanye-Xanye	Bagiwa	Gado
226	Na Tanyo Mani	Mani	Gado
227	Xan Kurkutu Jani	Jani	Gado
228	Kanawa Jani	Jani	Gado
229	Sama;ila Na Yawale	Muduru	Gado
230	Mati Ibrahim Man Gyaxa	Muduru	Gado
231	Bawale Yaro	Muduru	Gado
232	Haruna Haro Mai Kaka	Muduru	Gado
233	Musa Kangoli	Karfawa Muduru	Gado
234	Maikuxi Mai Qarfi	Riya Muduru	Gado
235	Amadu Na Babi Gwajo	Gwarjo	Gado
236	Namakaxa	Gwarjo	Gado
237	Ibrahim Kuido Na Babi	Runka	A’a
238	Ado Gemu	Runka	A’a
249	Audu Saro sanqira	Xandume	Gado
240	Ummaru Amadu Sanqira	Xandume	Gado
241	Amina mu’azu	Xandume	Gado
242	Ado Sakatare	Xandume	Gado
243	Adamu Valla Baka		Gado
244	Habu Xanlami	Mahuta	Gado
245	Ummaru Xandamo		Gado
246	Abubakar Ana Ruwa		Gado
247	Muhammadu Haji Auta		Gado

248	Rabi'u Tsan		Gado
249	Yakubu Xanwake	Gugar Mahuta	Gado
250	Sani sani siloana	Xayau Xandume	Gado
251	Zanko 'Yardaje	Kuli 'Yardaje	Gado
252	Alh Mamman Takoci	Kwarin Kuxe 'Yardaje	Gado
253	Xandisko i Kwanda2	'Yardaje	Gado

Qiyasin Adadin Maroqa A Jihar Katsina
Sakamakon Bincike
Abin da wannan bincike ya gano ya haxa yawan maroqan dake jihar Katsina da qiyasinsu ya kai mutum dubu huxu. Binciken ya bayyana cewar masu wasu sana'o'in kamar kixi da wanzanci kan rikixa su koma maroqa saboda kyajjyawar dangantakar masu sana'ar.
Pie Charts 1. Magada da maroqa 2 by lga 3 by sex, 4
Kammalawa

ACKNOWLEGEMENT
This work was supported by Isa Kaita College of Education Dutsin-ma, Katsina State, throught the TETFund intervention program on Institution Based Research (IBR) grant number TETF/DR & D/CE/CEO/KATSINA/IBR/2024/VOLIII.

Manazarta
Facts on File (2005) The Encyclopedia of Novel into Film (Facts on File Film Reference Library). Ana saukarwa a http://hotfile.com /dl/57884912/6eb1056/0816054495.pdf.html ko a http://www. fileserv.com/file/rp8q2RQ
Furniss. G. (1996) *Poetry, Prose and Popular Culture in Hausa*. Edinburgh: Edinburgh University press.
Gusau. S. M. (2005) *Makaxa da Mawaqan Hausa*. Kano: Benchmark Publishers Limited.
Gusau. S. M. (2008) *Waqoqin Baka a Qasar Hausa*. Kano: Benchmark Publishers Limited.
Tsoho, M. Y. (2010). Sanqira: Gudunmuwarsa a Gina waqoqin Yabo. Muqalar da ya gabatar a cikin Mujallar *Harshe Journal of African Languages 4*. Zaria. A. B. U.

WAXANDA AKA YI HIRA DA SU
Abdullahi Ma`abba Sarkin Bambaxawan Dambo
Abu Wali Satkin Roqo Ingawa
Haro Maroqi qauyen Laya ranar
Idi Mai Kalangu Kurfi
Musa Na Akata Lawal Sanqiran Yandakan Katsina Hakimin Dutsin-ma
Sule Wanzan Gidan Bango Kusada
Tunkiya Ingawa ranar